

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет фізичної культури
Кафедра спорту і спортивних ігор

Дипломна робота (проект)
магістра

з теми: «ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОГО
ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ»

Виконав: студент 2 курсу, ФК1-М18 групи
спеціальності 014 Середня освіта
(Фізична культура)

Лупійчук Андрій Сергійович

Керівник: Прозар М. В., кандидат наук з
фізичного виховання та спорту, доцент

Рецензент: Мисів В. М., кандидат наук з
фізичного виховання та спорту, доцент

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВИНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	8
1.1 Концептуальні основи фізичного виховання здобувачів вищої освіти.....	8
1.2 Сучасні підходи до вдосконалення фізичного виховання закладах вищої освіти	15
1.3 Порівняльна характеристика проведення навчальних занять з дисципліни «Фізичне виховання» у США та Україні	31
1.4 Міні-футбол як ефективний засіб фізичного виховання здобувачів вищої освіти	38
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	52
2.1 Методи дослідження	52
2.2 Організація дослідження	55
РОЗДІЛ 3 ЕФЕКТИВНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ МІНІ-ФУТБОЛУ	57
3.1 Морфофункціональний розвиток здобувачів вищої освіти	57
3.1.1 Фізичне здоров'я студенток	57
3.1.2 Фізичний розвиток студенток 1-2-х курсів	62
3.1.3 Функціональний стан серцево-судинної та дихальної систем студенток 1-2-х курсів	64
3.2 Зміна показників фізичної підготовленості студенток 1-2-х курсів під час навчання у закладі вищої освіти	65
3.3 Стан фізичної підготовленості студенток 1-2-х курсів за період навчання у закладі вищої освіти.....	70
3.3 Характеристика спортивно-оздоровчих потреб студенток та можливостей їх задоволення під час навчання.....	72

ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
ДОДАТКИ.....	88
Додаток А.....	89
Додаток Б.....	90
Додаток В.....	91
Додаток Г.....	95

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- АТ_(діаст.) – діастолічний артеріальний тиск;
- АТ_(сист.) – систолічний артеріальний тиск;
- В-З – індекс ваги-зросту (індекс Кетле);
- ВООЗ – Всесвітня Організація Охорони Здоров'я;
- ЕГ – експериментальна група;
- ЖЄЛ – життєва ємність легенів;
- ЖІ – життєвий індекс;
- В-З – ваго-зростовий індекс;
- ЗВО – заклад вищої освіти
- ЗФП – загальна фізична підготовка;
- ІГСТ – індекс Гарвардського степ-тесту;
- ІР – індекс Руф'є;
- ІРА_(т) – індекс рухової активності за тиждень;
- КРЕ – критерій резерву та економізації функції серцево-судинної системи за індексом Робінсона;
- ОГК – окружність грудної клітки;
- ППФП – професійно-прикладна фізична підготовка;
- РФП – рівень фізичної підготовленості;
- РФЗ – рівень фізичного здоров'я;
- СІ – силовий індекс;
- ЧСС – частота серцевих скорочень.

ВСТУП

Актуальність теми. Питання, які стосуються сфери фізичного виховання, зокрема у закладах вищої освіти, наразі є актуальними як ніколи. У зв'язку з тим, що заклади вищої освіти нашої країни набули автономії, і вони мають право самі створювати освітньо-професійні програми та навчальні плани, на жаль, дисципліну «Фізичне виховання» у них представляють лише на першому курсі освітнього ступеня «Бакалавр». Враховуючи те, що здобувачі вищої освіти є потенційним майбутнім держави, то їхньому фізичному розвитку та стану здоров'я потрібно приділяти більше уваги, а програми та заходи, що стосуються фізичного виховання, удосконалювати. Деякі дослідники [8, с. 3-4; 28, с. 15-16; 51, с. 21; 59, с. 18-19] засвідчують, що молоде покоління доволі таки обізнане у питанні значення і важливості необхідного рівня фізичної активності та здоров'я, яке здебільшого залежить від способу їхнього життя [46, с. 24-25].

Дослідження, які провели ряд авторів [14, с. 16-17; 22, с. 28-29; 29, с. 13-14; 49, с. 31-32], дозволяють стверджувати про те, що сучасні заняття з фізичного виховання у закладах вищої освіти недостатньо цікаві для контингенту студентів, не ефективні у плані зміцнення та збереження власного здоров'я.

Зазначена проблема не виникла «вчора», сучасна молодь «пожинає» плоди радянської системи вищої освіти, в нашій країні мало вишів, які мають можливість, у першу чергу, покращити матеріально-технічну базу для надання студентам можливість обирати фізичну активність за власним бажанням [58, с. 11-12].

Стандартизовані заняття з фізичного виховання, які передбачають робити все у відповідності до робочої програми (як мінімум), а не займитись тим видом фізичної активності, яким хоче займатись сучасний студент, унеможлиблює зацікавити здобувачів вищої освіти до занять фізичними вправами, а навпаки – створює перепони у виборі виду діяльності.

Використання всіх можливих форм занять фізичним вихованням здобувачів вищої освіти у процесі навчання у ЗВО, мабуть, потребує відмови від уніфікації і стандартизації змісту процесу. Сьогодення вимагає складання нових альтернативних програм, які б враховували б, у першу чергу, потреби сучасного студента, відповідали новітнім вимогам, створювали можливості для зміцнення здоров'я, розвитку фізичних, функціональних можливостей і були б цікавими, також сприяли б професійному вдосконаленню й науково-педагогічних працівників.

Деякі дослідники [39; 60] відстоюють думку щодо можливості проведення занять з фізичного виховання у закладі вищої освіти з певною конкретною спортивною спрямованістю.

Наприклад, міні-футбол популярний види фізичної активності [11, с. 18-19], особливо взимку у спортивних залах, хоча й на відкритих майданчиках восени, влітку та навесні цим видом спортом займається велика кількість бажаючих. Цей порівняно новий вид спорту за умови вмілої організації навчально-тренувальних чи оздоровчих занять цікавий сучасним студентам не лише чоловічої статі. Але він, зважаючи на певні об'єктивні і суб'єктивні причини, не знайшов свого широкого використання у програмах з фізичного виховання для здобувачів вищої освіти.

Отже, недостатня теоретична і методична обґрунтованість засобів фізичного виховання у закладах вищої освіти зумовили вибір теми дослідження: «Особливості та перспективи розвитку фізичного виховання у закладах вищої освіти».

Об'єкт дослідження – фізичне виховання студенток закладу вищої освіти.

Предмет дослідження – вплив занять з фізичного виховання на рівень фізичної підготовленості здобувачів вищої освіти.

Мета дослідження – обґрунтувати можливість занять міні-футболом у процесі проведення занять з фізичного виховання у закладі вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. Теоретично дослідити сучасний стан та перспективи розвитку фізичного виховання ЗВО.

2. Визначити показники фізичного здоров'я, фізичної та рухової підготовленості здобувачів вищої освіти.

3. Вивчити спортивно-оздоровчі потреби студенток та можливість їх задоволення засобами міні-футболу в умовах навчання в закладі вищої освіти.

Методи дослідження: загальнонаукові – аналіз, порівняння, узагальнення; соціологічні – метод науково-педагогічних досліджень; педагогічні – спостереження, тестування, експеримент (констатувальний); метод педагогічних контрольних випробувань (тести); визначення кількісних показників здоров'я; визначення рухової активності; визначення фізичної і розумової працездатності; методи математичної статистики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в оптимізації програми з фізичного виховання студенток закладу вищої освіти, спрямованого на покращення фізичної підготовленості засобами міні-футболу. Водночас матеріали й отримані результати можуть бути використані на курсах підвищення кваліфікації викладачів фізичної культури в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти, а також досвід використання розробленого підходу до вибору засобів фізичної підготовки студенток може бути використаний для складання робочих програм з фізичного виховання як студентів, так і школярів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на звітній науковій конференції студентів, магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський 23-24 квітня 2019 року).

Публікації. Результати дослідження за темою кваліфікаційної (дипломної) роботи магістра висвітлені в одній науковій статті.

Структура та обсяг дипломної роботи магістра. Роботу викладено на 95 сторінках, з яких 82 основного тексту, що містить 13 таблиць та один рисунок. Дипломна робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, додатків та зі списку 60 використаних літературних джерел.

ВИСНОВКИ

1. Вивчення науково-методичної літератури засвідчує, що проблема розвитку і функціонування фізичного виховання у закладах вищої освіти ще недостатньо вивчена. У багатьох своїх працях дослідники вказують на те, що рівень стану здоров'я, фізичної підготовленості та рухової активності здобувачів вищої освіти занадто низький, а захоплення фізичними видами діяльності зовсім непомітні. Брак сформованої потреби у дівчат в регулярному занятті фізичною діяльністю та нейтральне ставлення до навчання потребують заміни неефективної методики фізичного виховання у закладах вищої освіти на більш продуктивніші. Найефективнішим рішенням зміни такої ситуації, ми вважаємо, є відмова від примусового і стандартизованого змісту фізичного виховання, і орієнтація на особистість студента, його інтереси та потреби у напрямку покращення свого стану та рівня здоров'я.

2. Результати дослідження, проведені зі студентками К-ПНУ імені Івана Огієнка, показують те, що:

- фізичний розвиток здобувачів вищої освіти відповідно до показників довжини, маси тіла та ОГК відхилень немає. Під час навчання параметри фізичного розвитку ймовірний змін не зазнають. Відповідно до співвідношення довжини і маси тіла спостерігається тенденція до нестачі маси.

- у студенток помічено напруження роботи серцево-судинної і дихальної систем, збільшення показників ЧСС, артеріального тиску у відповідності до вікових норм, виявлено зниження середньостатистичних величин життєвої ємності легень.

- спостерігається зниження фізичної підготовленості студенток (на 1 курсі студенток з високим рівнем фізичної підготовленості – 6,4 %, вищим за середній – 27,7 %, середнім – 40,4%, нижчим за середній – 25,5 %; на 2 курсі – 5,9 % студенток з високим РФП, 25,5 % – з вищим за середній, 41,2 % – з середнім і 29,4 % – з нижчим за середній РФП.

- результати дослідження розвитку фізичної підготовки та стану здоров'я здобувачів вищої освіти відображають поступове його зниження з першого по другий курс (на першому курсі низький розвиток фізичної підготовки мають 19,1% студенток, на другому – 17,6 %).

- для покращення показників рівня фізичної активності та стану здоров'я здобувачів вищої освіти, необхідно вводити в систему навчального процесу нові засоби і методи аудиторних та позааудиторних занять, опираючись при цьому на інтереси, потреби і їх особистісні орієнтації.

3. Дослідження здоров'язміцнюючих потреб студенток дозволяє зробити висновок, що основною мотивацією до занять фізичними вправами є отримання позитивної оцінки за навчальну дисципліну (74,6 %). Задля покращення рівня здоров'я заняття відвідує лише 17,7 % студенток. 51,8 % опитаних дають негативну характеристику усталеному змісту навчальних форм занять фізичним вихованням і пропонують надати можливість займатися видами спорту за власним вибором (21,9 %). Це, на їх думку, покращить рівень фізичної підготовленості та зміцнення здоров'я здобувачів вищої освіти й збільшить інтерес до занять з фізичного виховання. Серед найбільш потрібних видів спорту на заняттях з фізичного виховання студентки бачать ритмічну гімнастику (22 %), волейбол (17,2 %), міні-футбол (16,5 %). Третє місце для міні-футболу пояснюється тим, що 78,5% опитаних студенток – жителі сільських районів, де немає можливості займатись плаванням у басейнах, аеробікою, спортивними танцями у спортивних залах, а також дефіцит кваліфікованих спеціалістів, які б правильно підбирали вправи для кожного індивідуально та враховували фізичні можливості дівчат.

Проведені дослідження не розв'язують усіх задач порушеної проблеми. Подальші дослідження вбачаємо в удосконаленні змісту фізичного виховання здобувачів вищої освіти, доцільним була б розробка експериментальної методичної системи фізичної підготовки студенток засобами міні-футболу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базильчук В. Б., Жданова О. М. Проблема здоров'я і формування мотивації у студентів до навчальних занять. Вісник Технологічного університету Поділля: Наук. журнал. 2002. Випуск 5. Ч. 3. С. 59-60.
2. Безгребельна О. П., Цьовх Л. П. Фізкультурно-оздоровча освіта студентів ВНЗ у ракурсі новітніх технологій. Фізична культура, спорт та здоров'я. 2016. С. 23-25.
3. Боднар І.Р. Фізичне виховання студентів з низьким рівнем фізичної підготовленості: автореф. дис... канд. наук з фіз. вих. і сп.: 24.00.02. Луцьк, 2000. 19 с.
4. Голощапов Б. Р. История физической культуры и спорта: учебное пособие для студентов вузов 2-е изд. перераб. Москва: Академия, 2004, 312 с.
5. Домашенко А.В. Організаційно-педагогічні засади системи фізичного виховання студентської молоді України: автореф. дис... канд. наук з фіз. вих. і сп.: 24.00.02. ЛДІФК. Львів, 2003. 20 с.
6. Драчук А.І. Оптимізація фізичного виховання студентів вищих закладів освіти гуманітарного профілю: автореф. дис... канд. наук з фіз. вих. і сп.: 24.00.02. ЛДІФК. Львів, 2001. 20 с.
7. Дубогай О. Д., Завацький В. І., Короп Ю. О. Методика фізичного виховання студентів віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи: навчальний посібник. Луцьк: Надстир'я, 2007. 220 с.
8. Дубогай О. Д., Завидівська Н. Н. Фізичне виховання і здоров'я. Київ: УБС НБУ, 2012. 270 с.
9. Ефимова И. В., Будыка Е. В., Прошкина Е. Н. Особенности изменений физической и функциональной подготовленности студенток с разным исходным уровнем показателей. Физическая культура, воспитания, тренировки. 2000. Выпуск 2. С. 22-25.

10. Закорко І. П. Спеціальна фізична підготовка: організаційно-методичні вказівки до викладання курсу. Київ: РВВ КІВС, 2001. 33 с.
11. Зінченко О. О., Васильчук А. Г. Уроки футболу в школі. Київ-Чернівці, Поліграфсервіс, 2002. 215 с.
12. Іванова Г.Є. Оптимізація фізкультурно-оздоровчої роботи в технічних вищих навчальних закладах шляхом валеологічної освіти студентів: автореф. дис... канд. наук з фіз. вих. і сп.: 24.00.02. Луцьк, 2000. 21 с.
13. Каліта І. П., Тівілік Д. М., Соломонко В. В. Особливості підготовки жінок у футболі (для дівчат). Актуальні питання розвитку спортивних і рухливих ігор: сучасний стан та перспективи: тези доп. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 2001. С. 22-23.
14. Канішевський С. М. Науково-методичні та організаційні основи фізичного самоудосконалення студентства. Київ: ІЗМН, 2007. 270 с.
15. Коростылев Н. Б. Слагаемые здоровья: рекреация по-американски. Москва: Знание, 2008. 188 с.
16. Кравцов В. В. Организация и проведение учебно-тренировочных занятий студентов, занимающихся фут залом. Физическое воспитание студентов творческих специальностей: сб. научн. тр. Харьков: ХГАДИ, 2002. Выпуск 4. С. 51-54.
17. Крисфилд Д. В. Женский футбол: Стратегия победы. Москва: АСТ: Астрель, 2004. 296 с.
18. Курочкіна М.В. Рациональні параметри фізкультурно-оздоровчих занять із студентами, які проживають в різних зонах радіаційного контролю: автореф. дис... канд. наук з фіз. вих. і сп.: 24.00.02. Луцьк, 2000. 19 с.
19. Кутек Т.Б. Підвищення фізичної підготовленості студенток, які проживають в умовах радіаційного забруднення: автореф. дис... канд. наук з фіз. вих. і сп.: 24.00.02. Львів, 2001. 21 с.
20. Куц О. С. Фізкультурно-оздоровча робота з учнівською молоддю. Київ-Вінниця: Контингент-ПРИМ, 2005. 113 с.

21. Максименко И. Г. Проблема оптимизации процесса подготовки в спортивных играх. Инновационные решения актуальных проблем физической культуры и спортивной тренировки: Междунар. сб. науч. тр. Смоленск, 2008. С. 205-209.

22. Маляренко А., Приходько И., Танянский С. Пути повышения эффективности учебных занятий по физическому воспитанию студентов. Олімпійський спорт і спорт для всіх: проблеми здоров'я, рекреації, спортивної медицини та реабілітації: тези доп. IV Міжнар. наук. конгр. Київ, 2000. 395 с.

23. Оксьом П. М. Оптимізація розумової і фізичної працездатності студенток засобами міні-футболу. Збірник наукових праць в галузі фізичної культури та спорту X Міжнародної науково-практичної конференції «Молода спортивна наука України». Львів, 2006. Випуск 10. Т. 1. 28 с.

24. Петлицький М. Методичні рекомендації щодо проведення уроків фізичної культури. Фізичне виховання в школі. 2008. Випуск 4-5. 12 с.

25. Поляков А. Ф. Мини-футбол – игра для студенческой молодежи. Современные технологии и оздоровительные программы педагогического процесса по физической культуре и спорту в учебных заведениях: Материалы междунар. научно-метод. конф. Белгород, 2002. С. 129-130.

26. Похолоенчук Ю., Махов В., Тищенко Т. Теоретичне і практичне обґрунтування особливостей побудови навчально-тренувального процесу жінок-спортсменок. Фізичне виховання в школі. 2000. Випуск 2, Випуск 3. С. 33-37, С. 39-42.

27. Присяжнюк С. І. Біологічний вік та здоров'я студентської молоді: монографія. Київ: Центр Навчальної літератури, 2010. 294 с.

28. Присяжнюк С. І. Фізичне виховання: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 504 с.

29. Присяжнюк С. І., Краснов В. П., Третьяков М. О. та ін. Фізичне виховання. Теоретичний розділ: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 192 с.

30. Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу: Наказ МОН України № 774 від 30.12.2005.
31. Рибковський А. Г., Канішевський С. М. Системна організація рухової активності людини. Донецьк: ДонНУ, 2003. 436 с.
32. Романенко В. В., Куц О. С. Рухова активність і фізичний стан студенток вищих навчальних закладів: навч. посіб. Вінниця: ВДПУ, 2003. 132 с.
33. Романенко В.В. Вплив різних режимів рухової активності на фізичний стан студенток вищих навчальних закладів гуманітарного профілю: автореф. дис... канд. наук з фіз. вих. і сп.: 24.00.02. ЛДІФК. Львів, 2003. 26 с.
34. Романчук В. М., Грибан Г. П., Боярчук О. М. Розвиток витривалості у процесі самостійних студентів: метод. рекомендації. Житомир: ЖВІ НАУ, 2010. 36 с.
35. Романчук В. М., Грибан Г. П., Боярчук О. М. Розвиток спритності та координаційних здібностей у студентів у процесі занять з фізичного виховання: метод. рекомендації. Житомир: ЖВІ НАУ, 2010. 20 с.
36. Савчук С. А. Корекція фізичного стану студентів технічних спеціальностей в процесі фізичного виховання: автореф. дис... канд. наук з фіз. вих. і сп.: 24.00.02. Луцьк, 2002. 19 с.
37. Солоненко О. Особенности тренировочного процесса женщин с учетом протекания овариально-менструального цикла. Київ: Олімпійська література, 2005. Випуск 2. С. 28-29.
38. Солопчук М. С. Історія фізичної культури і спорту. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2001. 234 с.
39. Таможанська Г. В. Передумови застосування занять міні-футболом як дієвого засобу покращення стану здоров'я студентської молоді. Фізична культура, спорт та здоров'я. 2016. С. 289-291.
40. Теория и методика физической культуры: учебник [под. ред. проф. Ю. Ф. Курамшина]. 2-е изд., испр. Москва: Советский спорт, 2004. 464 с.
41. Теория и методика физической культуры [под ред. Ю.Ф. Курамшина]. Москва: Советский спорт, 2003. 464 с.

42. Теорія і методика фізичного виховання: у 2 т. [за ред. Т. Ю. Круцевич]. Київ: Олімпійська література, 2008. Т. 2: Методика фізичного виховання різних груп населення. 368 с.
43. Герованесян А. А. Педагогические основы физического воспитания. Москва: Физкультура и спорт, 2004. 206 с.
44. Тимушкин А. В., Чесноков Н. Н., Чернов С. С. Физическая культура и здоровье: учеб. пособие. Москва: СпортАкадемПресс, 2003. 139 с.
45. Типова навчальна програма з дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання» [укл.: Т. Ю. Круцевич, Б. М. Шиян, Ю. В. Петришин та ін.]. Київ: Науковий світ, 2007. 18 с.
46. Томенко О. А. Неспеціальна фізкультурна освіта учнівської молоді: теорія і методологія: монографія. Суми: Вид-во «МакДен», 2012. 276 с.
47. Томенко О. А., Старченко А. Ю. Зміст та особливості фізкультурної освіти учнівської молоді різних вікових груп. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2011. Випуск 2. С. 86-91.
48. Фалькова Н.І. Фізична підготовка студенток економічних спеціальностей з урахуванням їх морфофункціональних особливостей: автореф. дис... канд. наук з фіз. вих. і сп.: 24.00.02. ДНУ. Донецьк, 2002. 20 с.
49. Физическая культура студента: учебник для студентов высш. учебн. заведений [под ред. В. И. Ильинича]. Москва: Гардарики, 2007. 447 с.
50. Финогенов Ю. С. Физическая подготовка в вооруженных силах. Теория и методика физического воспитания: в 2 т. [под ред. Т. О. Круцевич]. 2003. Т. 2. С. 184-200.
51. Фізична культура студента і життя: підручник [під ред. В. І. Ильинича]. - Москва: Гардарика, 2005. 123 с.
52. Фізичне виховання. Навчальна програма для вищих навчальних закладів України I-II, III-IV рівнів акредитації. Затверджена наказом Міністерства освіти і науки України 14. 11. 2003. Київ, 2003. 44 с.
53. Філь С. М., Худолій О. М., Малка Г. В. Історія фізичної культури: навчальний посібник. Харків:"ОВС", 2003. 160 с.

54. Холодов Ж. К., Кузнецов В. С. Теория и методика физического воспитания и спорта. Москва: Академия, 2000. 480 с.

55. Холодов Ж. К., Кузнецов В. С. Теория и методика физического воспитания и спорта: учебное пособие для студентов высш. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2006. 480 с.

56. Хорошуха М. Ф., Приймаков О. О., Ткачук В. Г. Основы здоров'я: навч. пос. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 372 с.

57. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів: навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2001. Ч. 1. 272 с.

58. Шиян Б. М., Вацеба О. М. Теорія і методика наукових педагогічних досліджень у фізичному вихованні та спорті: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2008. 276 с.

59. Шиян Б. М., Папуша В. Г. Теорія фізичного виховання. Тернопіль: Збруч, 2000. 184 с.

60. Шкребтій Ю. М. Перспективи удосконалення діючої в Україні системи фізичної культури і спорту. Теорія і методика фізичного виховання. Випуск 2. 2004. С. 54-61.